תנחומא בובר — מטות

וידבר משה אל ראשי המטות וגו', איש כי ידור נדר לה' (במדבר ל ב ג). ילמדנו רבינו כיצד קונמות ונדרים, כך שנו רבותינו קונם [שאני ישן שאני מדבר שאני מהלך האומר לאשתו קונם שאני משמשך ה"ז בלא יחל דברו, שבועה] שאיני ישן, קונם שאיני מדבר, שאיני מהלך, אסור, חומר בשבועות מבנדרים, ובנדרים מבשבועות. כיצד, קונם סוכה שאיני עושה, לולב שאיני נוטל, תפילין שאיני מניח, בנדרים אסור להניחן ולעשותן, אע"פ שהן מצות, ובשבועות מותר, לפי שאין נשבעין לעבור על המצות, אמר להן הקב"ה לישראל, הוו זהירין בנדרים, ואל תפרצו בהן, שכל הפורץ בנדרים, סופו למעול בשבועות, והמועל בשבועות כופר בי, ואין לו מחילה לעום, שנאמר כי לא ינקה ה' וגו' (שמות כ ז), וכתוב אחד אומר ונשבעת חי ה' וגו' (ירמיה ד ב), אמר להם הקב"ה לישראל לא תהיו סבורים שמותר לכם לישבע בשמי אפי' באמת אין אתם רשאין לישבע בשמי, אלא אם יהיה בך כל מדות אלו, אל ה' אלהיך תירא [ואותו תעבוד ובו תדבק ובשמו תשבע] (דברים י כ).

שתהא כשלשה אלו שנקראו יראי אלהים, אברהם איוב ויוסף. אברהם, דכתיב כי ירא אלהים אתה (בראשית כב יב), ובאיוב כתיב תם וישר וירא אלהים וסר מרע (איוב א א), וביוסף כתיב את האלהים אני ירא (בראשית מב יח), הוי את ה' אלהיך תירא. [אותו תעבוד], אם אתה מפנה עצך לתורה, ולעשות מצות, ואין לך עבודה אחרת, לכך נאמר ואותו תעבוד ובו תדבק, וכי יכול אדם לידבק בשכינה, והלא כבר נאמר כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא (דברים ד כד), אלא כל המשיא בתו לתלמיד חכם שקורא ושונה, והעושה לו פרקמטיא, והמהנהו מנכסיו, עליו נאמר ובו תדבק.

אם יש בך כל הללו אתה יכול להשבע, ואם לאו אין אתה רשאי להשבע, מעשה (בהר) [בינאי] המלך אשר היה לו שני אלפים עיירות בהר המלך, וכולן נחרבו על שבועת אמת, כיצד אדם אומר לחבירו בשבועה שאני הולך ואוכל כך וכך במקום פלוני, ואשתה כך וכך במקום פלוני, והיו הולכין ומקיימין את שבועתם ונחרבו, ומה הנשבע באמת כך, הנשבע לשקר על אחת כמה וכמה.

וידבר ה' אל משה לאמר, נקום נקמת בני ישראל [וגו' וכלי הקדש וחצוצרות התרועה בידו] (במדבר לא א ב ו). ילמדנו רבינו כמה תקיעות תוקעין ערב שבת להבדיל את העם מן המלאכה, כך שנו רבותינו שלש תקיעות תוקעין להבטיל את העם מהמלאכה, כיצד חזן הכנסת נוטל את החצוצרות ועולה לגג גבוה של עיר ותוקע, כל מי שהיה רחוק מן העיר נפטר ממלאכתו, וחוזר ובא ותוקע שניה, הקרובים נכנסין לעיר, שלישית תוקע והיו מטמינין את החמין, ומדליקין את הנרות, גמר לתקוע היתה קדירה על גבי כירה, היו מניחין אותה בארץ, ואם היה נר ביד אשה היתה מנחת אותה בארץ, השבת בחצוצרות היא מתקדשת, וכן ראשי חדשים והמועדים, שנאמר וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות (במדבר י י), וכשהיו נוסעין בחצוצרות היו תוקעין ונוסעין, שנאמר ותקעתם תרועה [שנית] ונסעו המחנות וגו' (שם שם ו), וכשמתכנסין בחצוצרות היו תוקעין, שנאמר ובהקהיל את הקהל תתקעו (שם שם ז), וכשהצר מיצר תוקעין בחצוצרות, שנאמר וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות (שם שם ט), וכשהלכו לנקום במדין בחצוצרות עשו נקמה בהם, שנאמר וכלי הקדש וחצוצרות התרועה בידו.

נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל עמך (שם לא ב). אמר ר' יהודה אילו רצה משה לחיות כמה שנים היה חי, שתלה הקב"ה מיתתו אחר נקמת מדין, אמר משה בשביל שאחיה אעכב נקמת ישראל מן המדינים, מיד וידבר משה אל העם לאמרה חלצו מאתכם אנשים (שם שם ג).

הקב"ה אמר נקמת בני ישראל (שם שם ב), ומשה אמר נקמת ה', אמר להם הקב"ה שלכם מתבקש, שגרמו לי להזיק אתכם, אמר משה רבון העולמים אם היינו ערלים, או עובדי עבודת כוכבים, או כופרים במצות, לא היו רודפים אחרינו, אלא בשביל תורה ומצות שנתת לנו, הלכך הנקמה שלך, הוי לתת (את) נקמת ה'.

אלף למטה אלף למטה (שם לא ד). יש אומרים שני אלפים מכל שבט ושבט שלח, ויש אומרים שלשת אלפים [מכל שבט ושבט], שנים עשר אלף חלוצי צבא, ושנים עשר אלף שהיו משמרין כליהם, ושנים עשר אלף לתפלה, ומנין שנאמר אלף למטה אלף למטה (שם).

וימסרו מאלפי ישראל אלף למטה (שם שם ה). ומהו וימסרו, שהיו נמסרין זוגות זה לזה, וימסרו בעל כרחם, שתלה הכתוב מיתת משה אחר נקמת מדין, אמרו נלך למדין וימות משה נמנעו מלילך, אמר הקב"ה למשה הפל עליהם גורלות על השבטים והם נמסרים מאיליהם.

וישלח אותם משה (במדבר לא ו). הקב"ה אמר למשה נקום בעצמך, והוא שלח לאחרים, אלא על ידי שנתגדל במדין, אמר אינו כדין שאני מיצר למי שעשו לי טובה, המשל אומר באר ששתת ממנו מים אל תזרוק בו אבן. ולמה שלח לפניהם פינחס, אמר מי שהתחיל במצוה הוא גומרה, הוא השיב את חמתי, הוא יגמור את מצותי.

וכלי הקדש (שם). זה הארון, שנאמר כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו (שם ז ט), ר' יוחנן אמר אלו בגדי כהונה שבהן אורים ותומים, שנאמר ובגדי הקדש אשר לאהרן וגו' (שמות כט כט). ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב (במדבר שם ח). ומה ביקש שם, אלא שהלך ליטול שכר של כ"ד אלף שנפלו בעצתו.

ויקחו את כל השלל [וגו'] ויביאו אל משה (שם שם יא יב). להודיע שבחן שלא רצו ליטול הביזה עד שהביאו לפניו ואחר כך [נטלו] ברשותו.

ויצא משה ואלעזר הכהן (שם שם יג). להודיע ענותנותו של משה, שהיו כולם תלמידי תלמידיו.

ד"א נקום נקמת בני ישראל. זש"ה לא יגרע מצדיק עיניו (איוב לו ז), מהו לא יגרע מצדיק עיניו, אין הקב"ה מונע מצדיק מה שרוצה לראות בעיניו, מלמד שהיה משה מתאוה לראות נקמת המדינים קודם שימות, ועליו נאמר ישמח צדיק כי חזה נקם (תהלים נח יא), ישמח צדיק זה משה, כי חזה נקם, נקמת מדין, פעמיו ירחץ בדם הרשע (שם), זה בלעם.

ומקנה רב היה לבני ראובן וגו' (במדבר לב א). ילמדנו רבינו כמה מתנות טובות נבראו בעולם, [כך שנו רבותינו שלש מתנות ברא הקב"ה בעולם] חכמה וגבורה ועושר, זכה אדם לאחת מהן נטל חמדת כל העולם, אימתי בזמן שבאות מאת הקב"ה, ובאות בכח התורה, אבל גבורתו ועושרו של אדם אינן כלום, שכן אמר שלמה שבתי וראה תחת השמש כי לא לקלים המרוץ ולא לגבורים המלחמה וגם לא לחכמים לחם וגם לא לנבונים עושר וגו' כי עת ופגע יקרה את כולם (קהלת ט יא), וכן אמר ירמיה כה אמר ירמיה כה אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו אל יתהלל עשיר בעשרו (ירמיה ט כב), ומתנות אלו כיון שלא באות מן הקב"ה סופן להפסק ממנו.

שנו חכמים שני חכמים עמדו בעולם, אחד מישראל, ואחד מאומות העולם, בלעם מאומות העולם, ואחיתופל מישראל, ושניהם אבדו מהעולם זה ומהעולם הבא, [שני גבורים עמדו בעולם, אחד מישראל, ואחד מאומות הועם, שמשון מישראל, וגלית מאומות העולם, ושניהם אבדו מן העולם], שני עשירים עמדו בעולם, קרח מישראל, והמן מאומות העולם, ושניהם אבדו מן העולם, למה שלא היתה מתנתן מן השמים, וכן אתה מוצא בבני גד ובני ראובן שהיו עשירים הרבה, והיה להם מקנה גדול, וחבבו את המקנה, וישבו להם חוצה לארץ ישראל, לפיכך גלו תחלה מן השבטים, שנאמר ויגלם לראובני ולגדי (דה"א ה כו), [מי גרם להם, על שהפרישו עצמן מן אחיהם בשביל מקניהם, ומנין ממה שקראו בענין ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד (במדבר לב א)].

ומקנה רב. זש"ה כי לא ממוצא וממערב ולא ממדבר הרים, כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים (תהלים עה ז ח), מהו כי לא ממוצא וממערב, לא ממה שאדם עמל ויוצא לסחורה, והולך ממזרח למערב נעשה עשיר, אפילו פורש בספינות, והולך ממזרח למערב, וחוזר על המדבריות, ועל ההרים, לא נעשה עשיר, מהו ולא ממדבר הרים, אמר ר' אבא כל הרים שבמקרא הרים, חוץ מזה שהוא רוממות, שאין אדם מתרומם מן הדברים הללו, ומה הקב"ה עושה, נוטל מזה ונותן לזה. שאלה מטרונית אחת את ר' יוסי בן חלפתא לכמה ימים ברא הקב"ה את עלמו, אמר לה לששת ימים, אמרה לו ומאותו יום מהו עושה, אמר לה יושב ועושה סולמות, מעלה לזה, ומוריד לזה, תדע לך כשביקש שיתעשרו בני ראובן ובני גד, הפיל את המדינים בידם, מה כתיב וישבו בני ישראל את נשי מדין [ואת טפם ואת כל בהמתם ואת כל מקניהם] (במדבר לא ט), ואחר כך ומקנה רב היה לבני ראובן, הוי כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים, ואיזה עשיר השמח בחלקו, שנאמר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך (תהלים קכח ב).

חסלת פרשת מטות